

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL III.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő
Deák Péter

Írta

Ádány Tamás, Badó Attila, Békés Ádám, Benke József, Czeti István,
Földi András, Hamza Gábor, Király Miklós, Koi Gyula, Kukorelli István,
Landi Balázs, Pókecz Kovács Attila, Sándor István, Schweitzer Gábor, Szabó Béla,
Szabados Tamás, Szoboszlai-Kiss Katalin, Tóth J. Zoltán, Váczi Péter

ISBN 978 963 664 066 8

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.
www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Hamza Gábor, 2024
© Akadémiai Kiadó, 2024

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
Felelős szerkesztő: Kovács Natália
Olvasószerkesztő: Rácz Attila
Nyomdai előkészítés: Mocsonoky Gábor
Fedélterv: Markó Natália
Termékmenedzser: Egri Róbert
Nyomdai munkálatok: Sowa Sp. z o.o.
Megjelent 24,67 (A/5) ív terjedelemben

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Csikós-Nagy Béla (1915–2005), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja

Csikós-Nagy Béla¹ 1915. szeptember 9-én született Szegeden dr. Csikós Nagy József (1887–1960) ügyvéd és Jedlicska Jolán² (1892–1987) második gyermekeként. Élete 90. évében, 2005. május 28-án hunyt el Budapesten. Hazánk nemzetközi viszonylatban, a hidegháborús ideológiai tengely mindkét oldalán egyik legnagyobb szakmai tekintélyre szert tett, legsokoldalúbb – jogász végzettségű – közgazdásza, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a Magyar Közgazdasági Társaság örökös tiszteletbeli elnöke, a Nemzetközi Közgazdasági Társaság végrehajtó bizottságának tagja, alelnöke, az árelmélet és -politika vezető nemzetközi szaktekintélye.

Gimnáziumi tanulmányait a szegedi piaristáknál kezdte 1925-ben, majd a budapesti érseki katolikus főgimnázium – jól maturált – diákjaként fejezte be. 1929-től a Szent Ferencről nevezett cserkészőrs tagja, s a közösségi rendezvényeken több alkalommal szavalataival és az iskolai színjátszókör tagjaként tűnt ki. A bentlakó kollégista az 1929/1930-as tanévtől egy, majd 1932-re a legmagasabb kitüntetéssel, három aranycsíkkal kitüntetett diák. Három tanév alatt a középiskolai *Matematikai és Fizikai Lapok* legszorgalmasabb példamegoldója az iskolában. A természettudományos érdeklődés

¹ Nevének írásmódja változó: iskolai és egyetemi irataiban, ill. pl. sírja feliratán neve kötőjel nélkül, de pl. tudományos publikációiban vagy az akadémiai nyilvántartásban kötőjellel szerepel.

² Ld. *Honvédségi Közlöny* 1943. május 28. sz. 688. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

mellett sikeresen szerepelt történelmi versenyeken is, így pl. 1932-ben *A magyarországi telepítések és a trianoni béke* c. pályázaton nyert „első dicséretet”.³

A M. kir. Ferencz József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara hallgatójaként az Actio Catholica szegedi szervezetében tevékenykedett, s már elsőéves korában Mester János (1879–1954) pápai prelátussal, az egyetem II. sz. Filozófiai Tanszéke ny. r. egyetemi tanárával együtt tartott előadást a katolikus ifjúság vallási életéről.⁴ Aktív volt a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége (MEFHOSZ) előadásain is.⁵ Mint több szemeszteren át fél-, majd egész tandíjmentességet nyert joghallgató, 1935. május 21-én *A törvényes öröklés a római magánjogban* címmel kiírt pályázaton „Uti legassit, ita ius esto” jeligéjű pályaművével – Kiss Albert és Menyhárh Gáspár bírálók javaslatára – 100 pengős pályadíjat nyert.⁶ Már igen korán megmutatkozott sokoldalúságára jellemző, hogy egy tanévvel később, 1936. május 19-én *A becslés jelentősége a statisztikában* című pályatételre „Matematika” jeligéjű pályázatával ugyancsak ő nyerte el a pályadíjat, mégpedig Surányi-Unger Tivadar és Ereky István bírálók javaslatára.⁷ Nem csoda, hogy ugyanebben az évben a kar pártolólág terjesztette fel Hóman Bálint, vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a bécsi Collegium Hungaricumhoz ingyenes lakhatás engedélyezése végett előterjesztett kérelmét,⁸ melyek teljesítése – hasonlóan a lipcsei nyári egyetem tanfolyamának támogatásához – nyári kutatómunkát tett lehetővé a számára az egyetem könyvtárában (Bécsben Joseph A. Schumpeter, Ludwig von Mises, Robert Liefmann néhány művét dolgozta fel, és Othmar Spann univerzalizmusával ismerkedett⁹). A kar 1937. évi pályázatán már felfedezhetők a kor ideológiai nyomai¹⁰ az ismét Surányi-Unger és Ereky döntése nyomán

³ Ld. a „Kegyesrendiek vezetése alatt álló szegedi városi rom. kath. Dugonics András gimnázium”, ill. a „Budapest II. kerületi érseki katolikus főgimnázium és Rákóczi-kollégium fiúnevelő-intézet” értesítőit. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

⁴ Ld. *Nemzeti Újság* 1934. jan. 26. szám, 10. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

⁵ Ld. *Pesti Napló* 1937. márc. 19. szám, 4. jan. 26. szám, 11. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

⁶ Ld. a szegedi m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kar tanácsulási jegyzőkönyvei. Forrás: library.hungaricana.hu [2023.09.04].

⁷ Ld. *eodem loci*.

⁸ Ld. *eodem loci*.

⁹ HALM, Megemlékezés, 1295.

¹⁰ Ugyanekkor nyíltan utalt az expanzív német kultúrpolitika propagandisztikus eszközeire. Ld. *Magyarság*, 1937. szeptember 5. szám, 6. Ezzel együtt a berlini nyári egyetem hazai baloldal által agitátorképzőként emlegetett kurzusáról objektívnek tűnő képet festett, sértőnek nevezve a fogadó és küldő állam, ill. a résztvevők tekintetében ezt az álláspontot. Ld. *Makói Újság* 1937. szeptember 5. szám, 3. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

pályadíjjal (80 pengő) jutalmazott, „A közösségi érdek fontosabb, mint az egyéni érdek” jellegű, a *Jövedelmezőség és termelékenység* c. pályatételre beadott pályázatán.¹¹ Az 1938/39-es tanévben – közgazdasági tanulmányokra – elnyerte a „Mitteleuropäischer Wirtschaftstag” német állam által finanszírozott ösztöndíját.¹² Már hallgató korában rendszeresen publikált egyebek között a Móra Ferenc Társaság támogatásával 1936-ban létrehozott kiskunfélegyházi *Búzamezők* c. folyóiratban,¹³ és a *Szegedi Új Nemzedék* c. keresztény politikai napilapban.¹⁴

Az 1938/1939-es tanévben és azt követően is Berlinben kutatott, s a berlini magyar főiskolások szövetsége rendezésében *Magyarország a világ-gazdaságban* címmel előadást tartott.¹⁵ Első jelentősebb közgazdaságtudományi írása *A gazdálkodás (ökonomia) tanának új megalapozása* címmel jelent meg a *Közgazdasági Szemle* 1939. március–áprilisi számában (244–268. o.). 1940-ben már az egyik legelőkelőbb német gazdasági folyóirat, a *Der Deutsche Volkswirt* közli tanulmányát a magyar–német gazdasági kapcsolatokról.¹⁶ A berlini Magyar Nemzeti Front által felkért szerzőként részt vett a pécsi Lajos Iván által jegyzett, sok tízezres példányszámot és számos bel- és külföldi kiadást és utánnnyomást megélt, az ún. Harmadik Birodalom világháborús vereségét – a nyersanyag- és termelési adatok összevetése útján – prognosztizáló politikai röpirat, az ún. „szürke könyv”-re írt válasz megírásában, amely bár vallottan nem a német propaganda céljainak kiszolgálására készült, és célja nem a szürke könyv prognózisának cáfolata volt, a *Válasz a szürke könyvre* (Berlin, 1939) mégis ezt a célt szolgálta: téves eredménnyel és végső soron szaktudományi érvekkel házasított propagandisztikus¹⁷ eszközökkel.

¹¹ Ld. a szegedi m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kar tanácsülési jegyzőkönyvei. Forrás: library.hungaricana.hu [2023.09.04].

¹² Ld. *Budapesti Hírlap*, 1938. augusztus 28. szám, 2. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

¹³ Ld. *Félegyházi Közöny* 1937. május 30. szám, 2. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

¹⁴ Ld. *Szegedi Új Nemzedék* 1937. szeptember 4. szám, 3–4. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

¹⁵ Ld. *Budapesti Hírlap* 1939. február 25. szám, 7. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

¹⁶ Ld. *Délmagyarország* 1940. június 14. szám, 7. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

¹⁷ Vö. Révész, forrás: beszelo.c3.hu [2023.09.04]. A „Válasz”-ban – jóllehet nem Csikós-Nagy tollából – olyan kijelentések találhatók Lajos Iván ellen, mint „képes [...] a Németországból elmenekült zsidók és marxisták orgánumaival megfertőzni a magyar közvéleményt”. Idézet ARATÓ / CSIKÓS-NAGY / TÖRÖK, Válasz, 9. Idézi: SZEGŐ. Forrás: Országos Széchényi Könyvtár 1956-os Intézet és Oral History Archívum www.rev.hu [2023.09.04].

1940-ben a Miniszterelnökség (gr. Teleki Pál) gazdaságtanulmányi osztályának előadója, majd a Pénzügyminisztérium (Reményi-Schneller Lajos) közgazdasági osztályán pénzügyi fogalmazó, 1942-től pénzügyi segédtitkár.¹⁸

1942. november 9-én tartotta meg habilitációs (egyetemi magántanári) próbaelőadását *Nemzetközi gazdasági együttműködés* címmel, melynek alapján őt a pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Surányi-Unger Tivadar és Vasváry Ferenc támogató bírálataival – Császár Elemér orvostudományi (!) dékán előterjesztésére – magántanárrá képesítette,¹⁹ amelyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter megerősített.²⁰ Ebben az évben belföldi kutatási ösztöndíjas.²¹

A következő évtől (1943) a Pénzügyminisztérium említett osztályán pénzügyi titkár,²² 1945-től miniszteri titkár,²³ 1946-tól (a Gazdasági Főtanács Titkársága személyzeti létszámában) miniszteri osztálytanácsos,²⁴ majd a Gazdasági Főtanács főtitkárhelyettese. 1948-ban az Országos Tervhivatal közgazdasági főosztályának vezetője, 1952–1953-ban a Helyi Ipari Minisztériumban, 1954–1955-ben a Könnyűipari Minisztériumban miniszterhelyettes, 1955–1956-ban a Budapesti Vegyipari Tröszt igazgatója, 1957-ben újra²⁵ megszervezi az Országos Árhivatalt (mely 1967-től Ország-

¹⁸ Ld. *Budapesti Közlöny* 1940. december 31. szám, 3; *Budapesti Közlöny* 1942. július 5. szám, 4; *Budapesti Közlöny* 1943. február 13. szám, 1. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

¹⁹ Ld. a pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Tanácsa jegyzőkönyvét, 1942. november 25, 7–8. o.

²⁰ Határozat: 95.719/1942. IV. 1. szám. Ld. *Budapesti Közlöny* 1942. december 18. szám 1. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

²¹ Ld. *Hivatalos Közlöny* 1942. augusztus 1. szám, 504. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

²² Ld. *Budapesti Közlöny* 1940. december 31. szám, 3; *Budapesti Közlöny* 1942. július 5. szám, 4; *Budapesti Közlöny* 1943. február 13. szám, 1. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

²³ Ld. *Magyar Közlöny* 1945. szeptember 30. szám, 1. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

²⁴ Ld. *Magyar Közlöny* 1946. július 31. szám, 1. Forrás: adt.arcanum.com [2023.09.04].

²⁵ A központi gazdaságirányítás országos hatáskörű szervben történő megszervezése az 1930-as évekre megy vissza. A II. világháború után az Ipari Anyaghivatal és a 2200/1938. sz. ME rendelettel létrehozott árkormánybiztosság összevonásával jött létre 1947-ben az Országos Anyag- és Árhivatal, a háború utáni hiánygazdaság központi árszabályozó szerve, azonban egy év után megszüntették, s funkcióját az Országos Tervhivatal vette át. Az Országos Árhivatalt Csikós Nagy Béla vezetésével szervezték meg újra 1957-ben, feladata a központi árpolitika kialakítása volt; 1967-ben egyesítették az Anyaghivatallal (Országos Anyag- és Árhivatal); 1990-ben szűnt meg, s feladat- és hatáskörét a pénzügyminisztérium vette át. Székhelyén a Gazdasági Versenyhivatal működik.

gos Anyag- és Árhivatal), amelynek – 1984. évi nyugdíjba vonulásáig – államtitkári rangú elnöke.²⁶

Hosszú pályafutásának szakmai megítélése világviszonylatban kiemelkedő, ugyanakkor a sok évtizedes vezetői pálya politikai értékelése szükségszerűen – a történelmi sorsfordulók miatt is – vegyes: nézeteinek többszöri (át)alakulását egyesek ideológiai pálfordulásokként és opportunizmusként,²⁷ míg mások őt a változó (világ)politikai és (világ)gazdasági helyzetekhez a nagyobb, a köz javát szolgáló célok elérése végett alkalmazkodni képes, a – többek között az ideológiai – kereteken belül maradó reformerként²⁸ definiálták. Tekintettel azonban arra, hogy nemzetközi szakmai megítélése az egymással antagonisztikus ellentétben álló politikai-ideológiai (világ)rendszerek, (hideg)háborús ellenségek szaktekintélyei részéről is mindvégig, egyszerre és egyértelműen pozitív volt – amit számos nemzetközi szervezeti rang és pozíció, vendégprofesszori és előadói meghívás igazol –, helyesebbnek látszik a Csikós-Nagy Béláról való megemlékezés keretében a tudós megítélését a fiatalabb szakmai pályatársra, Halm Tamásra – a Nemzeti Fejlesztési Hivatal egykori elnökhelyettese és a Magyar Közgazdasági Társaság főtítkára – bízni, és az ő értékelését részletesen idézni, miként azt a Magyar Közgazdasági Társaság is tette Csikós-Nagy Béla halálának 15. évfordulóján.

„[Csikós-Nagy Béla – BJ] Tanulmányozta azokat az új kérdéseket, amelyeket a nemzetiszocialista uralom állított a figyelem középpontjába, és foglalkozott a német háborús pénzpolitika kérdéseivel [...], mestere, – BJ] Surányi-Unger Tivadar úgy kívánta, hogy ezt követően a Rockefeller Alapítvány ösztöndíjasaként az USA-ban folytasson kutatómunkát. Ehhez mint volt ösztöndíjas és a siracusai egyetem rendszeresen meghívott vendégtanára, jó kapcsolatai révén érdemleges segítséget tudott volna adni Csikós-Nagy Bélának. Az útra a második világháború miatt nem került sor. Ennek elmaradása szinte egész későbbi életét hátrányosan érintette. A Gyáripárosok Országos Szövetségének megbízásából 1940-ben Németországban tanulmányozta Európa háború után várható gazdasági rendjét érintő különböző német elképzeléseket. Ennek eredményeként született meg 'Nagyterg gazdaság' című műve [Budapestudapest, 1942 – BJ], amely 1945 után indexre került. Jóllehet ez a munka a ma gazdasági integrációnak nevezett folyamattal foglalkozott, – érthetően – nagy ellenérzést váltott ki sokakból. Varga István, a Gazdaságkutató Intézet igazgatója is bírálta azért, hogy nem szentelt kellő figyelmet az egyre inkább érezhető német agresszióknak és az ezzel össze-

²⁶ Ld. HALM, Nekrológ, 719.

²⁷ Ld. SZEGŐ.

²⁸ Ld. pl. Halm Tamás hivatkozott írásait.

függő lehetséges jövőbeli fejleményeknek. Arra biztatta Csikós- Nagy Bélát, hogy foglalkozzék a magyarországi német tőkepenetrációval. Ez a munka is elkészült, de erre már sem a szerző, sem a megrendelő nem talált kiadót.”²⁹

„[...] egy „nagy generáció” markáns alakja volt. Sohasem volt akkora presztízse a szakmának idehaza, mint amikor e generáció szabott irányt az ország fejlődésének. Sohasem voltunk olyan büszkéek magyar közgazdász mivoltunkra, mint abban a korszakban. Sohasem jelentett annyit a Magyar Közgazdasági Társaság tagjának lenni (és sohasem voltunk annyian e szervezetben), mint az ő elnökségének idején [1959-től a Pénzügyi Szaksztyalt vezette, 1965-től országos alelnök – BJ]. (Példátlanul hosszú ideig: csaknem két évtizedig töltötte be ezt a tisztséget, majd 1990-től kezdve haláláig viselte az örökös tiszteletbeli elnöki címet.³⁰) [...] az 1940-es évek elejétől az 1980-as évek közepéig gyakorlatilag megszakítás nélkül ott volt az első vonalban – bár sohasem a gazdaságpolitika első számú irányítójaként. Négy és fél évtizeden át bennfentesként mozgott a gazdaságpolitika ’boszorkánykonyháján’. 1945 után azért engedték az üst közelébe, mert már a fordulat előtt megtanult főzni. A recepteket nem ő találta ki – de a fűszerezéssel már éreztette hatását. Azt pedig gyakran sikerült meggátolnia, hogy ehetetlen étkeket főzzenek.”³¹

„Életútja több, egymástól elkülönülő szakaszból állt. Ha egészen röviden kellene jellemezni életpályáját, mégis találunk valami állandót benne: az irracionálisok elleni küzdelmet, a gazdaság fejlődéséért folytatott lankadatlan harcot, a köz szolgálatát. Árhivatalt szervezett egy olyan korszakban, amikor a világnak ezen a felén az árakat csak átmeneti, szükséges rossznak tartották. Versenyárrendszert vezetett be akkor, amikor még igencsak távol álltunk attól, hogy igazi verseny érvényesüljön a magyar gazdaságban. Síkra szállt a tőkével való ésszerű gazdálkodás mellett akkor, amikor a publikációkban leírhatatlan volt maga a ’tőke’ szó, s egyike volt a tőkeérdekeltség megteremtésére hivatott, szégyenlősen eszközlektési járuléknak nevezett megoldás

²⁹ Idézet: HALM, Megemlékezés, 1295.

³⁰ „1990. március 11-én, még az országgyűlési választások előtt tartottuk a tisztújító (és rendszerváltó...) küldöttközgyűlésünket az MTA Várbéli kongresszusi termében. Elnökünk nagy ívű beszédben foglalta össze nemcsak a közelmúlt évek (a „beszámolási időszak”) legfontosabb eseményeit, hanem áttekintette az általa fémjelzett évtizedeket is. Az akkori hangulatban, amelyet már korántsem jellemzett valamiféle egység, hiszen az ország, és benne a közgazdász társadalom is, már jócskán elindult a pluralizmus felé vezető úton, Csikós-Nagy Bélát dörgő tapssal, közfelkiáltással választottuk meg az MKT örökös tiszteletbeli elnökének.” Idézet: HALM, Visszaemlékezés. Forrás: <https://mkt.hu/hu/2020/05/31/tizenot-eve-hunyt-el-csikos-nagy-bela/>

³¹ Idézet: HALM, Nekrológ, 719.

kidolgozóinak. A KGST-ben folyó kvázi-naturális árucserébe is igyekezett becsempészni az értékkategóriákat. E törekvéseit széles körben ismerte a nemzetközi szakmai közvélemény, és ezeket ismerte el számos nemzetközi szervezet – köztük a Nemzetközi Közgazdasági Társaság –, amikor vezető-testületeibe választotta. Hosszú pályafutása alatt nagyon sok tisztelőt és barátot, de nem kevés ellenséget is szerzett. Nézetei változtak, fejlődtek, és sokan éppen ezt nem tudták elfogadni. Csikós-Nagy Béla nem volt forradalmár alkat, hanem igazi reformerként működött: az adott kereteket nem akarta lerombolni, hanem mindig tágította őket. Közgazdasági ismeretei, széles látóköre, elméleti felkészültsége és gyakorlati tapasztalatai alapján érthető, hogy kulcsszereplőként vett részt a gazdaságirányítás 1968. évi reformjának kidolgozásában is. Egészen kivételes volt az az ügyszeretet, amellyel a munkáját végezte. Abban a szerencsében részesült, hogy már 42 éves korára eljutott abba a hivatali beosztásba, amelyből azután 70 évesen nyugdíjba vonult. Így aztán nem kellett törődnie saját karrierjének építgetésével, hanem érdemi kérdésekkel foglalkozhatott. Államtitkári rangját, befolyását nem anyagi gyarapodásra használta.”³²

„Csikós-Nagy Béla évtizedeken át Magyarország első számú ’közgazdasági diplomatája’ volt: a nemzetközi szakmai közvélemény az ő közvetítésével ismerte meg a magyar gazdaságpolitikát, a magyarországi reformtörekvéseket. Nemzetközi kapcsolatai az 1960-as években épültek ki. Ennek egyik első fóruma egy milánói székhellyel működő kutatóintézetnek, a CESES-nek 1961 és 1980 között évente megrendezett kelet–nyugati ’rendszer-összehasonlító’ konferenciái voltak, amelyeken szinte kivétel nélkül részt vett. [...] kétszer hat éven át [1971–77; 1984–89;³³ BJ] tagja volt az NKT [Nemzetközi Közgazdasági Társaság – BJ] végrehajtó bizottságának, ebből három évet alelnökként [1986–89;³⁴ BJ]. Ekkor (de még ezt követően is) aktívan közreműködött a közgazdász-világkongresszusok szervezésében, ahol előadóként vagy panelviták vezetőjeként vett részt. Magyarország számára a legnagyobb jelentőségű eredménye az volt, hogy sikerült az 1974. évi közgazdász-világkongresszust Budapestre hoznia. Ebben természetesen nagy szerepet játszott az 1968. évi gazdaságirányítási reform iránt megnyilvánuló óriási nemzetközi érdeklődés is. Emellett az NKT számos más nemzetközi konferenciáján is szerepelt. 1991-től a brüsszeli székhelyű Európai Gazdasági Együttműködés Ligájában a magyar tagozat elnökeként dolgozott.”³⁵

³² Idézet: HALM, Nekrológ, 719–720.

³³ Ld. <https://www.nevpont.hu/palyakep/csikos-nagy-bela-12446> [2023.09.04.]

³⁴ Ld. <https://www.nevpont.hu/palyakep/csikos-nagy-bela-12446> [2023.09.04.]

³⁵ Idézet: HALM, Nekrológ, 720.

„Mind a nyugati, mind a keleti országok közgazdaszai kitüntették figyelmükkel, tiszteletükkel. A nyugatiak számára kiváló partner volt: jól beszélt németül és angolul, és szakmailag is egy nyelvet beszélt velük. (Ne feledjük: ő ahhoz a generációhoz tartozott, amelyik 'még' nem volt marxista, és kitűnően ismerte az akkor nálunk 'polgáriaknak' nevezett közgazdászok, elsősorban is a németek és az osztrákok munkásságát!) A szocialista országok közgazdaszai is nagy tisztelettel viseltettek iránta, hiszen szaktudása őket is lenyűgözte, és a gyakorlat terepén, a gazdasági reformoknak köszönhetően, Magyarország mindig is élen járt.”³⁶

„Közel 40 egyetemen szerepelt meghívott előadóként – fő témája természetesen a magyar gazdaságpolitika, de elsősorban az 1968. évi reform volt. Nyugdíjba vonulásától, 1984-től a Bécsi Tudományegyetem Gazdaságpolitikai Tanszékének tiszteletbeli professzoraként vezetett szemináriumot. Ennek témája 1989-ig a gazdasági rendszerek összehasonlító elemzése volt, döntően a KGST-országokban érvényesülő tervgazdasági rendszerek rokon- és eltérő vonásainak bemutatásával. 1990-től a szeminárium a közép- és kelet-európai országok európai integrálásával foglalkozott. Emellett hazai kormány megbízásoknak tett eleget, és a Magyar Tudományos Akadémia keretein belül működő OTKA pályázatok kutatójaként dolgozott. Haláláig folyamatosan jelentek meg tudományos cikkei a szakmai sajtóban. Nemzetközi tanácsadói tevékenysége is kiszélesedett. A Világbank szakértőjeként dolgozott Kínában, az UNIDO megbízása alapján pedig Algériában. Tanácsadói konzultációkat folytatott Indiában és Irakban, és – Gorbacsov hatalomra kerülését követően – a Szovjetunióban.”³⁷

A rendszerváltás után ő hívta életre a Magyar Tudományos Akadémia IX. osztályának keretében az MTA Pénzügytani Bizottságát, vállalva annak elnöki posztját.³⁸ Az *Acta Oeconomica*, valamint a *Gazdaság* c. folyóiratok szerkesztőbizottságának tagja.³⁹ Az International Network for Economic Method (INEM) alapítóinak egyike (a szervezet Taylor & Francis kiadó által publikált folyóirata már a 30. évfolyamába lépett).⁴⁰ Ma is érdemes meghallgatni az 1980-as években vele készített interjúkat⁴¹ és az USA-ban felvett kerekasztal-beszélgetéseket.⁴²

³⁶ Idézet: HALM, Nekrológ, 720.

³⁷ Idézet: HALM, Nekrológ, 720–721.

³⁸ HALM, Visszaemlékezés.

³⁹ Ld. <https://www.nevpont.hu/palyakep/csikos-nagy-bela-12446> [2023.09.04.]

⁴⁰ GALBÁCS, 1092.

⁴¹ Ld. pl. <https://www.youtube.com/watch?v=jMvJcc-AdEA&t=175s>

⁴² Ld. pl. <https://www.youtube.com/watch?v=uNWdUCHPlko&t=325s>

„Csikós-Nagy Béla teljes értékű államigazgatási, állami vezetői munkája mellett olyan kiemelkedő tudományos tevékenységet végzett, amelyet 1967-ben⁴³ [rendkívüli úton, védés nélkül⁴⁴] a közgazdaság-tudomány doktora, 1982-ben pedig az MTA levelező tagja fokozattal ismertek el [székkfoglalója címe: »Az értéktörvény szerepe a szocialista gazdaságban«⁴⁵ – BJ]. A »rendes tag« címet [Bognár József és Falusné Szikra Katalin rendes tagok ajánlására⁴⁶ – BJ] már nyugdíjasként, 1987-ben⁴⁷ kapta meg [székkfoglaló előadása címe: »A társadalom gazdasága és természeti környezete«⁴⁸ – BJ].⁴⁹

„A rendszerváltást követően egyre inkább világgazdasági kérdésekkel kezdett foglalkozni. Price and Power című munkájában a nemzetközi munkamegosztás új fejleményeit, a nemzetközi kapcsolatokban érvényesülő hatalmi viszonyokat elemezte [...]. 2002-ben jelent meg az általa élete fő művének tekintett kétkötetes könyve, a Közgazdaságtan a globalizáció korában. Ebben a világgazdaság legfontosabb új fejleményei (a globális és ellenőrizhetetlen tőkemozgások vagy a gazdasági integráció) éppúgy szerepelnek, mint a közgazdasági szempontból is kiemelkedő fontosságú környezetvédelem vagy a civilizációk közötti kapcsolatok.⁵⁰

Élete utolsó – kilencedik – évtizedében is rendszeresen publikált. „Legvégső művével, a 'Közgazdaságtan a globalizáció korában' című könyvének angol kiadásával halálának hetében készült el a nyomda. Precizitására jellemző, hogy 90. évében is előkészítette a tiszteletplédányokhoz szánt kísérlőleveleket. A nyomda péntek reggelre ígérte a plédányok leszállítását, de délelőtt jelezte, hogy akadály merült fel, és csak hétfőn tudnak szállítani. Csikós-Nagy Béla két nap múlva, vasárnap elhunyt.⁵¹

Tudományos fokozatai és címei (összefoglalás): 1942: egy. magántanár a pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetemen; 1964: c. rk. egy. tanár a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen; 1967: a közgazdaságtudományok doktora; 1979: az Osztrák Tudományos Akadémia külső

⁴³ HALM, Nekrológ szerint 1968-ban, de a levelező tagi ajánlások iratában 1967 szerepel. Vö. http://real-j.mtak.hu/6158/2/Tagajanlasok_levelezo_tagok_1981_82_1.pdf#page=32 [2023.09.04.]

⁴⁴ Ld. pl. <https://www.nevpont.hu/palyakep/csikos-nagy-bela-12446> [2023.09.04.]

⁴⁵ Ld. pl. <https://akademikus.mtak.hu/adatlap/csikos-nagy-bela/> [2023.09.04.]

⁴⁶ Ld. http://real-j.mtak.hu/11271/1/Eloterjesztes_1987.pdf#page=39 [2023.09.04.]

⁴⁷ Halm Tamás tévesen az 1985. évet említi, az MTA honlapján közzétett tagajánlások szerint 1987. Ld. http://real-j.mtak.hu/11271/1/Eloterjesztes_1987.pdf#page=39 [2023.09.04.]

⁴⁸ Ld. <https://www.nevpont.hu/palyakep/csikos-nagy-bela-12446> [2023.09.04.]

⁴⁹ Idézet: HALM, Nekrológ, 721.

⁵⁰ Idézet: HALM, Nekrológ, 721.

⁵¹ Ld. HALM, Visszaemlékezése.

tagja; 1982: a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja; 1984: a Bécsi Egyetem Gazdaságpolitikai Tanszékének tb. egyetemi tanára; 1985: a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

Benke József

Csikós-Nagy Béla főbb munkái

Csaknem harminc könyvet jegyzett szerzőként vagy társszerzőként, melyek jó része több idegen nyelven (orosz, lengyel, japán, angol, kínai) is megjelent. Egyéb szakmai publikációinak száma meghaladja a négyszázat. Fontosabb könyvei: *A korrelációs számítás jelentősége a modern gazdaságkutatásban*. Szeged, 1935; *A termelékenység elméletének története*. Szeged, 1937; *Árpolitika az átmeneti gazdaságban*. Budapest, 1958; oroszul: Moszkva, 1960; lengyelül: Varsó, 1961; *Árpolitika a mai kapitalizmusban*. Budapest, 1964; *Eszköz-gazdálkodás és árrendszer*. Budapest, 1964; *Szocialista árelmélet és árpolitika*. Budapest, 1966; *Általános és szocialista árelmélet*. Budapest, 1968; *Bevezetés a gazdaságpolitikába*. Budapest, 1969; *Magyar gazdaságpolitika*. Budapest, 1971; *Socialist economic policy*. Budapest, 1973; *Szocialista árelmélet és árpolitika*. Budapest, 1974; *Socialist price theory and price policy*. Budapest, 1975; *Új árforradalom árnyékában*. Budapest, 1978; *Towards a new price revolution*. Budapest, 1979; *A magyar árpolitika*. Budapest, 1980; japánul: Tokió, 1985; kínaiul: Peking, 1985; *Gazdaságpolitika*. Budapest, 1982; *Alkalmazkodás az új árviszonyokhoz*. Tanulmányok. Szakolczai Györggyel. Budapest, 1983; *Az árprobléma időszzerű kérdései. 1985–1988*. Budapest, 1985; *Kelet-nyugati gazdasági kapcsolatok a változó világban*. Budapest, 1986; *Szocializmus, piac, gazdaság*. Budapest, 1987; *Sozialistische Marktwirtschaft*. Wien, Europaverlag, 1988; *Price and Power. A Twentieth-Century Reinterpretation of Interconnected Phenomena*. Elek Péterrel. Budapest, 1995; *A XX. század magyar gazdaságpolitikája. Tanulságok az ezredforduló küszöbén*. Budapest, 1996; *Közgazdaságtan a globalizáció korában*. I–II. kötet. Budapest, 2002; *Economics in the era of globalization*. Budapest, 2005.

Csikós-Nagy Béla kitüntetései, díjai, elismerései

Állami Díj II. fokozat (1970; az árpolitika terén végzett tudományos és gyakorlati tevékenységéért); a Bécsi Egyetem díszdoktora; Heller Farkas-díj (1995), Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány Fődíja gazdaságtudományi-kutatói életművéért (2003); Közgazdász Életműdíj (2005), Demény Pál-émlékérem (posztumusz, 2005).

Felhasznált irodalom

Arató I. – Csikós-Nagy B. – Török T.: *Válasz a Szürke könyvre*. Berlin, Magyar Nemzeti Front, 1939; Galbácsi Péter: *Tudományunk jelene és jövője a tét*. Közgazdasági Szemle 2017/10. szám, 1089–1096. Halm Tamás: *Megemlékezés, Csikós-Nagy Béla (1915–2005)*. *Magyar Tudomány*, 2005/10. sz., 1295. Halm Tamás: *Nekrológ*. Közgazdasági Szemle, 2005/10. szám, 719–722. Halm Tamás: *Visszaemlékezés*. <https://mkt.hu/hu/2020/05/31/tizenot-eve-hunyt-el-csikos-nagy-bela/> Révész Sándor: *Tényelhárítás, hőselhárítás*. Beszélő 11/9 (2006). Szegő Iván: *Jobbról balra – vagy mégsem? Csikós-Nagy Béla, az „átmenetgazdaság” prófétája*. Elhangzott a „Búvópatakok – mélyfúrások. Magyar jobboldal – 1945 után”, az OSZK 1956-os Intézet – Oral History Archívum és az 1956-os Intézet Alapítvány tudományos konferenciáján 2013. december 11-én, Országos Széchényi Könyvtár. Forrás: Országos Széchényi Könyvtár 1956-os Intézet és Oral History Archívum www.rev.hu

Intézményi értesítők, jegyzőkönyvek: A Budapest II. kerületi érseki katolikus főgimnázium és Rákóczi-kollégium fiúnevelő-intézet értesítői. A kegyesrendiek vezetése alatt álló szegedi városi rom. kath. Dugonics András gimnázium értesítői. A pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Tanácsa jegyzőkönyvei, 1942. A szegedi m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kar 1934–1935. évi tanácsülési jegyzőkönyvei

Hivatalos közlönnyök, sajtó: *Budapesti Hírlap* 1938. augusztus 28; 1939. február 25. *Budapesti Közlöny* 1940. december 31; 1942. július 5; 1942. december 18; 1943. február 13. *Délmagyarország* 1940. június 14. *Félegyházi Közlöny* 1937. május 30. *Hivatalos Közlöny* 1942. augusztus 1. *Honvédségi Közlöny* 1943. május 28. *Magyar Közlöny* 1945. szeptember 30. *Magyar Közlöny* 1946. július 31. *Makói Újság* 1937. szeptember 5. *Nemzeti Újság* 1934. jan. 26. *Pesti Napló* 1937. jan. 26. *Pesti Napló* 1937. márc. 19. *Szegedi Új Nemzedék* 1937. szeptember 4.

Internetes források: www.nevpont.hu/palyakep/csikos-nagy-bela-12446; adt.arcanum.com; library.hungaricana.hu; akademikus.mtak.hu/adatlap/csikos-nagy-bela/ [2023.09.04.]; real-j.mtak.hu/11271/1/Eloterjesztes_1987.pdf#page=39 [2023.09.04.]